

IN GESPREK MET EEN 'BEHOUDEND, KRITISCH' SOCIOLOOG:

HERBERT BLUMER (*)

J. VERHOEVEN

M. RUEBENS

M. VAN EYKEN

Naar aanleiding van het overlijden van Herbert Blumer brengt deze bijdrage een kort overzicht van zijn sociologie-opvatting. De auteurs laten hierbij H. Blumer zelf aan het woord. Zijn ideeën over onderzoeksmethodologie en wetenschapsfilosofie worden verduidelijkt met uitspraken van Blumer tijdens een interview met één van de auteurs in 1980.

Blumer verdedigt een sociologische onderzoeksmethodologie waarin de eigenheid van de sociale werkelijkheid tot haar recht komt. Elk onderzoek moet vertrekken van een nauwkeurige exploratie van het onderzoeksprobleem. Hierna kan de socioloog slechts tot een adequate begripsvorming en theorie-opbouw komen wanneer hij de mogelijkheid open laat dat de sociale werkelijkheid kan "terugpraten".

Als leerling van G.H. Mead situeert Blumer zichzelf als een uitgesproken volgeling van het pragmatisch denken. Hij benadrukt het belang van de empirie, maar waarschuwt voor een positivistische-behavioristische interpretatie. Met het fenomenologisch denken heeft hij enige verwantschap maar hij wijst op het gevaar van een overdreven subjectivisme in dit denken.

Herbert Blumer heeft ertoe bijgedragen dat de dominantie van het functionalistisch denken in vraag gesteld werd en dat er aandacht gecreëerd werd voor het procesmatig en interpretatief karakter van de sociale werkelijkheid.

1. Inleiding

Toen in 1973 Nicholas C. Mullins (1973: 98) schreef over de opgang en het vroege 'overlijden van het symbolisch interactionisme' kon hij niet vermoeden dat op de huidige dag de in 1974 opgerichte 'Society for the Study of Symbolic Interaction' (SSSI) 264 (hoofdzakelijk Amerikaanse) leden zou tellen en dat deze Society reeds sedert 1977 een wetenschappelijk tijdschrift (*Symbolic Interaction*) zou uitgeven. Daarenboven publiceert N.K. Denzin sedert 1978 een jaarboek namelijk *'Studies in Symbolic Interaction'*. Ofschoon Herbert Blumer (°1900) nooit sterk betrokken was bij de organisatie van deze Society en deze ook niet gesticht heeft (1), was hij het die in 1937 het 'barbaarse neologisme, symbolisch interactionisme' lanceerde en veel onderzoekers begeesterde om symbolisch interactionistisch te werken.

H.B.: Deze term 'symbolisch interactionisme' was een toeval ... Ik wilde, eerder terloops, verwijzen naar het feit dat interactie tussen individuen op twee niveaus kan gebeuren, namelijk het symbolische en het niet symbolische niveau ... Ik vergat het later en had helemaal niet de bedoeling om deze positie op die wijze te identificeren. Maar de term bleef bestaan ...

Blumer heeft zeker niet de invloed gehad die T. Parsons, E. Shils, R.K. Merton en P.F. Lazarsfeld hadden op de ontwikkeling van de Amerikaanse sociologie, maar zijn kritiek op hun benaderingen heeft fundamenteel bijgedragen tot de ontwikkeling van andere benaderingen in de sociologie die sedert de jaren vijftig aan betekenis hebben gewonnen. Nu Blumer op 13 april 1987 in California op 87-jarige leeftijd is overleden, willen we in deze bijdrage een kort overzicht geven van zijn sociologie-opvatting zoals hij deze uitdrukte in een meer dan twee uren durend interview met één van de auteurs; het werd afgenomen in kamer 438 van Barrows Hall (University of California at Berkeley) op woensdag 25 juni 1980 (2). Het interview wordt hier echter herschikt en omwille van plaatsgebrek ingekort.

Drie punten zullen worden behandeld:

1. een korte intellectuele biografie;
2. zijn opvattingen over sociologisch onderzoek;
3. visie op fenomenologie en positivisme.

2. Intellectuele biografie

H. Blumer schreef zijn M.A.-thesis aan de universiteit van Missouri onder leiding van de sociaal psycholoog Charles A. Ellwood, een leerling van Mead (Rucker, 1969: 140) en bleef daar als 'instructor' tot 1925. Nochtans zegt Blumer van zichzelf dat hij 'a simon-pure behaviorist' was, voornamelijk beïnvloed door Max Meyer en niet zozeer door Ellwood. In 1925 ging hij naar de universiteit van Chicago om onder leiding van Ellsworth Faris aan zijn doctoraat te werken. In 1925-1926 liep hij college bij G.H. Mead, die hem vertrouwd maakte met zijn sociaal-behavioristische sociale psychologie. Tevens werd hij opgenomen in de 'Society for Social Research'. Deze organisatie, opgericht en geleid door Robert E. Park, was een forum voor onderzoekers die lokale gemeenschappen bestudeerden. Blumer was van 1925 tot 1927 de secretaris van deze organisatie. In het kader van deze Society gaf hij destijds reeds kritische reacties op het gebruik van statistische analyse en pleitte voor het gebruik van case studies (Bulmer, 1984: 115, 184). In 1928 verdedigde hij zijn Ph.D-thesis *Method in Social Psychology*, een kritische studie over de methodes van de sociale psychologie. Blumer werd in deze periode lid van het 'Department of Sociology' van de 'University of Chicago' en 'research assistant' van G.H. Mead. Blumer beschrijft zijn relatie met G.H. Mead als volgt:

H.B.: Ik volgde mijn eerste cursus bij Mead in 1925 of 1926, ik weet het niet meer juist. Ik schreef toen een paper die ik nog steeds in mijn kast heb liggen omdat Mead deze erg apprecieerde. Later ontdekte ik dat Mead aan Professor Faris had gezegd dat hij deze paper als de beste beschouwde die tot dan toe voor deze hoofdcursus geschreven was.

J.V.: ... maar deze paper werd niet gepubliceerd?

H.B.: Neen, het was slechts een kort stuk ... Ik heb die paper geschreven omdat de ganse klas deze topic als opdracht kreeg. Hij handelde over de natuur van het 'self' of iets dergelijks. Dit gaf me de kans om te beschrijven wat Mead eigenlijk verstond onder 'self'. Blijkbaar, zoals ik reeds zei, maakte het indruk op hem omdat het zijn inzichten weergaf. Dit was mijn eerste contact met Mead. Maar ik moet nog dit vertellen: ik volgde twee of drie cursussen bij Ellsworth Faris die een volgeling van Mead was. Ik was dus reeds ingeleid in het werk van Mead door Faris. Daarna werd ik benoemd aan de Universiteit van Chicago. En van tijd tot tijd, ik denk tussen 1927 en 1930, had ik de kans om met Mead te praten. In deze periode werkte ik een tijd met hem als zijn onderzoeksassistent. Hij gaf de opdracht om een aantal prominente leden van de Universiteit van Chicago te interviewen. In verschillende departementen moest ik

uitzoeken hoe onderzoeksproblemen en onderzoeksdomeinen bepaald werden. Daaraan werkte ik een tijd. Ik schreef er nooit iets over. Ik maakte enkel nota's, werkte er gedurende enkele maanden aan en besprak deze met Mead. Op die wijze leerde ik hem redelijk goed kennen en nadat ik tot 'assistant professor' aan de Universiteit van Chicago benoemd was, gedurende de laatste twee, drie jaren vóór Mead stierf, zag ik hem af en toe. Hij werd ziek en moest naar het hospitaal. Dat was tijdens het winterkwartaal. Welk jaar was dat ook weer? Ik denk dat het in 1930 was, of was het in 1931; ik ben het vergeten. Hij was met de lessen van de hoofdcursus 'Advanced Social Psychology' reeds begonnen, ik denk reeds drie weken, toen hij naar het hospitaal moest. Toen hij in het hospitaal was, werd het duidelijk dat hij de cursus niet zou kunnen verder geven dat kwartaal. Hij riep mij bij zich en vroeg me of ik zijn cursus 'Advanced Social Psychology' wilde overnemen. Dat heb ik toen gedaan.

J.V.: U zette dus het werk van Mead verder?

H.B.: Ja, ... ik herinner me niet meer juist wat de titel van de cursus was die ik toen gaf in het Departement Sociologie. Ik zou het terug moeten opzoeken. Maar deze cursus bevatte zeker ook sociale psychologie. Op die wijze zette ik dus in zekere zin deze oriëntatie verder die ik had ontwikkeld tijdens mijn samenwerking met Mead. Natuurlijk, toen Dr. Faris emeritus werd, nam ik in het Departement het werk in de sociale psychologie over.

J.V.: Heeft U de nota's van Mead gebruikt toen U de cursus in plaats van Mead gaf? Of heeft U gewoon de cursus gegeven zoals U dit best vond?

H.B.: Wel, ik denk, ik ben zeker dat mijn lessen over sociale psychologie reeds in zekere mate mijn eigen stempel kregen en dit reeds van in het begin. Ik vermoed dit veeleer - ofschoon dit een eigenaardige opmerking kan lijken - omdat ik toen Mead waarschijnlijk niet volledig begreep. Ik dacht wel dat ik hem begreep, maar wellicht was dit niet het geval. Ik herinner me inderdaad zeer goed dat ik enkele tijd later in één of ander 'graduate seminar', toen ik meer tijd had om daarover na te denken en notities te nemen, dat ik diep onder de indruk kwam van iets dat tot de kern van Meads ideeën behoorde, iets wat ik nu als vanzelfsprekend beschouw, ...

J.V.: Op dat ogenblik was er geen handboek gepubliceerd door Mead?

H.B.: Neen.

J.V.: U ontwikkelde dus een denkpatroon in de traditie van Mead, maar het was veeleer een persoonlijke interpretatie dan een copie van het denken van Mead.

H.B.: Ja. Ik zou het zo willen stellen. Al wat ik deed, was vanuit mijn standpunt meer uittekenen wat impliciet in Meads standpunt aanwezig was ... Wel, als ik zo vrijpostig mag zijn om het zo te stellen, ik denk dat ik zaken verduidelijkte die niet duidelijk waren voor Mead zelf ...

Het is duidelijk dat Mead nooit zelf sociaal onderzoek heeft gedaan. Aan het gehele onderzoekskader, dat Mead impliciet in zijn lessen inbouwde, heeft hijzelf nooit iets gedaan, Mead was geen sociaal onderzoeker ...

Hij was een man met zeer diepe inzichten, maar hij heeft nooit gezegd hoe men sociaal onderzoek moest doen ... Mead heeft nooit gezegd hoe de sociale *act* moet bestudeerd worden, ... of de 'generalized other', ... of het proces van een individu dat voortdurend geëngageerd is in een discours met zichzelf.

Blumer bleef voor de rest van zijn leven de grote vertolker van de sociale psychologie van G.H. Mead. Tegelijkertijd trad hij naar voren als een criticus van het structureel functionalisme en van een sociologie bepaald door de statistiek. Zelf heeft hij zeer weinig empirisch onderzoek gedaan, met uitzondering van twee studies over jongeren en bioscoopbezoek in 1933 die nog niet het label 'symbolisch interactionisme' verdienden. Deze kritische ingesteldheid dreef in de jaren dertig ook een wig in het departement in Chicago met enerzijds de meer kwantitatief georiënteerde W.F. Ogburn en S.A. Stouffer en de meer kwalitatief gerichte onderzoekers L. Wirth, E. Hughes en H. Blumer (Bulmer, 1984: 138).

Van 1930 tot 1935 was Blumer secretaris-schatbewaarder van de American Sociological Association. Ofschoon Blumer zich ertegen verzette, heeft hij niet kunnen verhinderen dat in 1935 de *American Sociological Review* werd opgericht, waardoor de in Chicago gepubliceerde *American Journal of Sociology* aan betekenis inboette (Lewis en Smith, 1980: 252). Van dit laatste tijdschrift was Blumer de uitgever van 1941 tot 1952 (Shibutani, 1970: VII).

Tijdens Wereldoorlog II was Blumer een verbindingsofficier tussen de 'Office of War Information' en het 'Bureau of Economic Warfare' (Shibutani, 1970: VII-VIII) en na de oorlog was hij een arbeidsbemiddelaar voor 'United Steelworkers of America' en 'U.S. Steel'. Hierdoor was hij in de naoorlogsjaren niet veel in Chicago en kon hij zo de studenten niet sterk beïnvloeden. Zijn lessen gaf hij op een zaterdagmorgen, waar hij een groep graduate-

studenten bereikte die later het symbolisch interactionisme verder hebben uitgedragen (Davis, 1979: 4). Nochtans zijn er slechts zeer weinigen die H. Blumer als hun intellectuele leider voor hun doctoraat erkennen. Op 17 onderzoekers (zie bibliografie (3)) die destijds of later symbolisch-interactionistisch werkten, zijn er slechts 4 (M. Dalton, S.M. Strong, G.P. Stone en S.K. Weinberg) die Blumer expliciet danken voor zijn stimulerende inspiratie. Wel wordt hij door 11 van de 17 in de bibliografie vermeld (H.S. Becker, C.D. Bolton, M. Dalton, E.L. Freidson, E. Goffman, J.R. Gusfield, T. Shibutani, D.N. Solomon, A.L. Strauss, S.M. Strong en S.K. Weinberg). Doch anderzijds zijn er ook 5 van de 17 die gestructureerde vragenlijsten en de bijpassende statistische bewerkingen gebruiken (E. Gross, B.N. Meltzer, D.N. Solomon, G.P. Stone (open interviews), R.H. Turner).

In 1952 verliet H. Blumer Chicago en werkte aan de opbouw van het 'Department of Sociology' van Berkeley. In 1970 werd hij gevierd door zijn oud-studenten wanneer hij voor de eerste maal emeritus werd. Het 'Festschrift' is een verzameling van papers, waarvan een deel in de geest van Blumer zijn, maar een ander deel sterk afwijken van zijn opvattingen. T. Shibutani (1970: VIII) stelt: "Many have continued to disagree ...". Enkele tijd later werd hij teruggeroepen om orde op zaken te komen stellen in Berkeley, waar moeilijkheden in het departement waren. Hij zal er blijven tot 1979. Opnieuw werd hij gevierd bij dit tweede emeritaat, maar nu door een andere groep, namelijk de leden van de SSSI. Fred Davis (1979: 6-7) sprak de lofrede uit. Vooral zijn 'impassioned critical stance toward the ruling paradigms of the discipline' werd onderstreept. Voor Blumer betekende dit echter nog niet een vaarwel aan het lesgeven. Tot enkele jaren voor zijn dood bleef hij immers doceren in San Diego (Cal.).

Ondertussen hadden velen van zijn oud-studenten leerstoelen bezet aan verschillende universiteiten en ontwikkelden een sociologie die op tal van punten afweek van de meester. Zoals reeds vermeld, werd door enkelen van zijn oud-studenten de SSSI opgericht; vele oud-studenten, doch zeker niet allen, werden lid. En zij die lid werden, zijn zeker niet allen volgelingen van het gedachtegoed van Blumer en weigeren zich symbolisch interactionist te noemen. Blumer werd meermaals voorgedragen om voorzitter van de SSSI te worden, maar steeds heeft hij geweigerd. In 1978 werd door de SSSI de 'George Herbert Mead Award' aan Blumer toegekend (SSSI Notes, 4 (2) 1978: 2). In 1979 werd de naam van de 'SSSI Student Award' veranderd in 'Herbert Blumer Award' en in 1984 werd door de 'ASA Section on Social Psychology' de 'Cooley-Mead Award' aan Blumer verleend (SSSI Notes, 10 (2) 1984: 4). Deze reeks formele erkenningen werd echter doorkruist door een reeks zware aanvallen op de Mead-interpretatie door Blumer; zij werden gepubliceerd in *The Sociological Quarterly* (Lewis, 1977) en de *American Sociological Review* (McPhail en Rexroat, 1979 en 1980). Op de SSSI Annual Meeting van 7 september 1982 in San Francisco werd Blumer openlijk

geconfronteerd met de interpretaties van een groep die zich informeel de 'Illinois revisionists' noemt (Interview met J.D. Lewis, 30 mei 1980). Hun standpunt is dat Mead door Blumer verkeerd geïnterpreteerd werd en dat Blumer meer zou beïnvloed zijn door het subjectieve nominalisme van W. James en J. Dewey. Blumer (1977, 1980) en anderen (Johnson en Picou, 1985) hebben deze interpretatie uitdrukkelijk afgewezen. Dit herhaalt hij in ons interview, dat werd afgenomen toen de voornaamste aanvallen reeds gepubliceerd waren.

J.V.: Er heeft ooit iemand gezegd dat U in feite niet beïnvloed bent door Mead, maar wel door James en Dewey.

H.B.: Dat is wat Lewis zei in zijn artikel.

J.V.: Hij tracht te verklaren dat er geen of slechts een heel zwakke band is met Mead en Peirce, maar een sterkere met de nominalistische opstelling van James en Dewey. Wat is uw reactie hierop?

H.B.: Mijn reactie is dat Lewis, die dit schreef, Dewey niet begrijpt, alsook Mead niet. Ik wil dit niet uitbreiden tot zijn oppervlakkig begrip van Peirce, want ik geloof dat dit ook vrij beperkt is. Maar dat laat ik terzijde. Hij begrijpt Mead en Dewey niet, deze twee waren zoals dit ... Lewis beweert in dit, naar mijn oordeel overigens krankzinnig, artikel dat ik in Chicago, essentieel, de Dewey-traditie volgde die fundamenteel verschillend was van de traditie van Mead.

Dewey's visie was echter sterk beïnvloed door Mead en hij erkent dit. Omgekeerd heeft Mead met klem gewezen op een echte, fundamentele gelijkenis tussen zijn visie en deze van Dewey. Dan komt Lewis en hij maakt dit dwaze onderscheid; dit wordt door de feiten gelogenstraft. Dat is alles wat ik kan zeggen hierover.

J.V.: We spraken reeds over Dewey, James en Peirce. Wat heeft het pragmatisme betekend voor uw werk? In welke zin kunnen we James, Peirce en het pragmatisch denken van Mead zien in uw werk?

H.B.: Ik twijfel er niet aan om te verklaren dat mijn fundamentele filosofische positie zich situeert in het pragmatisme. Nemen we de gebruikelijke driedeling, idealisme, realisme en pragmatisme, dan val ik zeker in de pragmatistische groep. Dit is niet ongewoon want zoals ik reeds zei, had ik heel wat banden met Mead. Ik volgde zijn lessen en las een groot deel van Dewey. Ik was erg aangetrokken tot Dewey, niet zozeer tot Peirce,

daarom aarzel ik een moment om over Peirce iets te zeggen. Maar ik zie mezelf geplaatst in het centrum van het pragmatistische denken.

3. Opvattingen over sociologisch onderzoek

3.1. Inspectie en exploratie

Blumer formuleert scherpe kritieken over de gangbare methodologie in de sociale wetenschappen die hij onvoldoende en misleidend noemt. Hij verwoordt het als volgt: "Het overgrote deel van hetgeen tegenwoordig voor methodologie doorgaat, bestaat uit vooringenomenheden als: het ontwerpen en gebruiken van ingewikkelde onderzoekstechnieken, meestal in hoge mate statistisch van aard; het bouwen van logische en mathematische modellen, maar al te vaak geleid door overwegingen van elegantie; heldhaftige toepassingen van geïmporteerde modellen zoals input-output analyse, systeemanalyse en stochastische analyse, ..." (Blumer, 1969a: 26). In de plaats daarvan stelt Blumer een kwalitatieve analyse voorop aan de hand van de concepten 'EXPLORATION' en 'INSPECTION'. In de exploratie gaat de onderzoeker de aard van het onderzoeksprobleem na. Inspectie impliceert een nauwkeurige analyse van de gegevens om dit probleem te beantwoorden en vervolgens tot een theorie te komen.

J.V.: In uw reactie tegen de traditionele onderzoeksmethoden, meende U dat bij een confrontatie met een bepaald probleem een methode moest gezocht worden die in directe relatie staat met dat probleem. U bent dus tegen een klaar afgelijnde, vooraf geconstrueerde techniek en opteert eerder voor het gebruik van een methode aangepast aan dat specifiek probleem.

H.B.: Dat is inderdaad zo. Een probleem in de empirische wetenschappen zou steeds moeten gesteld worden in termen van waar of niet waar, wat is er of wat is er niet in die empirische wereld. Wanneer nu uw probleem op een zodanige wijze geformuleerd is, dan gaat men naar buiten om te observeren wat de werkelijke situatie is. Dit gebeurt niet door het gebruik van een observatieschema dat u beperkt in uw observatie, dat u verplicht te observeren volgens een bepaald stramien ten koste van relevante informatie voor het onderzoeksprobleem. Dit is, mijns inziens, tegengesteld aan wat een empirische wetenschap vereist. Een empirische wetenschap staat immers in relatie tot en tegenover een empirische wereld, die kan benaderd worden, kan geobserveerd worden, kan bevraagd worden. Dit voor ogen houdend lijkt het mij duidelijk dat, wanneer iemand een probleem naar voren brengt over die empirische

wereld en op een antwoord wacht, dan dient er nagegaan wat de aard is van die empirische wereld eigen aan dat probleem.

Dit kan je door naar buiten te treden met een flexibele, veranderlijke, variabele benaderingswijze om dat gedeelte van de empirische wereld te onderzoeken dat hoort bij het probleem.

Wat ik probeer te zeggen is dat er zeker bij het begin van elke vraagstelling een zekere flexibiliteit noodzakelijk is met betrekking tot het onderzoek naar die empirische wereld, om de empirische relevantie van uw probleem na te gaan. De feiten die in relatie staan met uw probleem moeten bekeken worden vanuit verschillende invalshoeken om de correctheid van uw probleemstelling na te gaan, namelijk staat deze in verband met de empirische wereld? Dit noem ik EXPLORATIE, namelijk nagaan of iemands probleem juist gesteld is, want dat probleem is alleen significant wanneer het in relatie staat tot de empirische wereld, die u tenslotte probeert te begrijpen.

J.V.: Kan U de termen EXPLORATIE en INSPECTIE iets meer toelichten?

H.B.: EXPLORATIE is een middel om zo duidelijk mogelijk te omschrijven wat het probleem is dat men wil onderzoeken. Dit betekent dat het stellen van de uitgangsvraag gevolgd moet worden door een onderzoek in de empirische wereld, om na te gaan of die vraag relevant is, een band heeft met de empirie. Exploratie dient dus om de redelijkheid en de legitimiteit van een probleemstelling te onderzoeken.

Na deze fase moet men, zoals een empirische wetenschapper zou moeten doen, de feiten proberen te verzamelen, noodzakelijk voor het beantwoorden van het probleem. Hiertoe dient men verscheidene technieken te hanteren! Wanneer het ook met één techniek kan, O.K. Belangrijk is dat deze onderzoeksmethodes gezien worden als instrumenten om bepaalde problemen op te lossen. Problemen mogen dus niet afhankelijk worden van die technieken, wat spijtig genoeg dikwijls gebeurt in de sociale wetenschappen. Mijn visie is dus dat men hoort te vertrekken vanuit een onderzoeksprobleem en vervolgens de technieken te gebruiken die het meest toepasselijk lijken in functie van het oplossen van het probleem ...

... Neem nu het volgende voorbeeld. Enkele jaren geleden leidde ik een onderzoek over het druggebruik bij jongeren in Oakland. Eén van de meest voorkomende verklaringen voor de uitbreiding van het druggebruik was het feit dat druggebruikers snel evolueren tot pusher en dus drugs proberen te verkopen aan nog niet-gebruikers. Op basis hiervan zou men dus een vast onderzoeksprogramma kunnen opstellen om na te gaan hoe druggebruikers proberen drugs te verkopen. Dit noem ik

het opzetten van een onderzoeksprogramma zonder te testen of de probleemstelling empirisch relevant is of niet. Wij deden echter aan EXPLORATIE door een redelijk aantal druggebruikers te bevragen naar hun ervaring met het zelf verkopen van drugs. Dit bleek zelden het geval te zijn. Zij probeerden daarentegen eerder hun druggebruik voor zichzelf te houden omdat zij zich anders zouden blootstellen aan het gevaar tot verklikken en arrestatie.

Er bleek dus eerder het tegengestelde aan de hand te zijn: drugs worden alleen gebruikt met gelijken, met diegenen die men goed kent. De probleemstelling diende dus anders geformuleerd te worden namelijk onder welke omstandigheden gebruikt men drugs in relatie met anderen? Vervolgens kan dan in verschillende situaties nagegaan worden wat er in de praktijk gebeurt bij jeugdige druggebruikers, vooral dan hoe zij ertoe komen om samen drugs te gebruiken en hoe zij anderen informeren over hun eigen druggebruik. De onderzoeksvraag is dus anders en om deze te onderzoeken kunnen verschillende technieken gebruikt worden bijvoorbeeld interview, participerende observatie.

Elk sociaal onderzoek in verband met de menselijke samenleving zou dus moeten bestaan uit deze twee fases van exploratie en inspectie. Exploratie, namelijk nagaan of het wel degelijk uw probleem is en of het empirisch waar is en inspectie, de focus van uw onderzoek, namelijk pogen antwoorden te krijgen met betrekking tot de aard van uw probleem.

3.2. 'Sensitizing and definitive concepts'

'Concepten' vormen een belangrijk onderzoeksinstrument en staan bij Blumer ook ruim in de belangstelling. Hij reageert tegen de opvatting dat begrippen een uniforme, gegeven betekenis bezitten. Begrippen moeten daarentegen steeds als voorlopig bruikbaar geacht worden, omdat dit pas kan leiden tot het begrijpen en beheersen van de empirische werkelijkheid. Het begrip krijgt met andere woorden bij Blumer een instrumentele betekenis (Blumer, 1969a: 171-182).

J.V.: Concepten staan zeer centraal in uw werk. Zij lijken mij een zeer belangrijk deel van uw benaderingswijze te zijn: bent U het daarmee eens?

H.B.: Concepten zijn inderdaad een deel van mijn benaderingswijze. Zij stellen bepaalde inspanningen voor tot het begrijpelijk maken van de empirische wereld.

J.V.: Zijn begrippen voorstellingen, zegt U? Zijn zij slechts voorstellingen van de dingen waarover we spreken?

H.B.: Wel, begrippen zijn de middelen waarmee mensen de aard van de empirische wereld collectief definiëren. Dit geldt zowel voor wetenschappelijke als voor alledaagse concepten. Concepten zijn dus een bepaalde benaderingswijze van die wereld. Een concept zou in een empirische wetenschap ook steeds open moeten zijn voor bevraging. Men moet met andere woorden kunnen nagaan of de gemaakte indicatie betreffende die empirische wereld wel klopt door vanuit verschillende invalshoeken observaties te verrichten.

J.V.: In die zin gebruikt U de term 'sensitizing concepts'. Wat is hun relatie met 'definitive concepts'? Verwerpt U deze laatste?

H.B.: Neen, 'definitive concepts' behoud ik als ze juist bevonden werden. Bij gebruik van definitieve begrippen is er echter het gevaar de empirische wereld, en de observaties erin, te schikken volgens voorgeschreven concepten. En daar moet op gelet worden bij het bestuderen van menselijk gedrag ... Ik geef hierbij altijd een voorbeeld omdat dit toch niet zo eenvoudig is. Neem het begrip 'intelligentie'. Wanneer intelligentie gedefinieerd wordt als zijnde de resultaten van een intelligentietest, dan is dit een 'definitive concept' van intelligentie: intelligentie is gelijk aan een intelligentiequotiënt. Het gevaar waarover ik het daarnet had, is hier duidelijk aanwezig: men neemt een concept, operationaliseert dit en definieert intelligentie in de empirische wereld onder de vorm van intelligentiequotiënten. Dat is toch belachelijk. Wat moet gebeuren is, gaan kijken naar die empirische wereld en nagaan wat de aard van intelligentie is in zeer verschillende situaties. Het gevolg zou zijn dat men merkt dat iemand die zeer laag scoort op die IQ-testen toch intelligent overkomt in zijn alledaagse handelen en dat intelligentie verschilt bij generaals, marskramers in de straat, negerkinderen, meisjes ... Belangrijk is dus naar buiten te treden om dingen te bestuderen in plaats van voorstellingen op voorhand te maken die een definitieve vorm krijgen onder de vorm van 'definitive concepts' ... Het lijkt mij allemaal nogal duidelijk. Wij leven in een menselijke samenleving met mensen met totaal verschillende levensvormen en met verschillende soorten intelligentie. Wie intelligentie wil bestuderen moet naar de empirie om te zien wat de specifieke aard is van intelligentie in die verschillende situaties. Zodoende krijgt uw concept het karakter van een 'sensitizing concept'. Het intelligentiebegrip gaat u gevoelig maken om naar buiten te treden, om intelligentie te

gaan observeren bij generaals, daklozen, delinquente meisjes, enzovoort en zo de specifieke aard van intelligentie te identificeren.

J.V.: Kan men dan na het gebruik van 'sensitizing concepts' deze ook operationaliseren?

H.B.: Ja, wanneer de eigenheid van de intelligentie niet wordt genegeerd. Maar men moet zeer voorzichtig zijn om deze fundamentele fout niet te begaan ... Neem bijvoorbeeld het geval van delinquente meisjes in een gevangenis die - in termen van intelligentie-scores - beneden het normale waren. Zij haalden namelijk scores van 70, 75 en 80 (een IQ van 100 was normaal). Maar waren die listig en sluw zeg, konden die meisjes problemen aan! Meisjes met een IQ van 140 zouden het er in die situatie veel slechter van af brengen. Men moet dus de aard van de intelligentie nagaan in die bepaalde menselijke situatie en niet een definitief intelligentieconcept naar voren schuiven.

J.V.: Kan men bij de opbouw van deze 'sensitizing concepts' het proces van 'meevoelende introspectie' invoeren? Is dit een noodzaak of niet?

H.B.: Dat denk ik niet. Het kan misschien wel nuttig zijn. Wat ik wil zeggen is dat 'sensitizing concepts' gebruikt kunnen worden ook zonder de methode van 'meevoelende introspectie'. Het is niet steeds noodzakelijk zich in andermans situatie in te leven. 'Sensitizing concepts' zijn met andere woorden niet afhankelijk van of noodzakelijk verbonden met deze 'meevoelende introspectie'.

3.3. Theorievorming

Inzake theorievorming, stelt Blumer dat de fundamentele vraag dient te zijn: hoe is een adequate sociologische theorie mogelijk die overeenkomt met de empirische werkelijkheid, met de ervaringswereld van handelende en interpreterende individuen. Hij meent dat dit niet gegarandeerd wordt door het gebruik van kwantitatieve verificatietechnieken, doch door het feit dat de werkelijkheid zelf kan terug praten en aantonen wanneer begrippen en theorieën te abstract-metafysisch zijn. Daartoe moet er een nauwkeurig onderzoek van de sociale werkelijkheid plaatsvinden.

J.V.: Uw denken vertoont hoofdzakelijk een inductief karakter. U verzamelt verscheidene feiten om op basis daarvan een hypothese of theorie te formuleren. Mag ik de term hypothese of theorie gebruiken?

H.B.: Och, dat is mij allemaal goed. Hypothese of theorie, om 't even.

J.V.: Maar U werkt toch vooral inductief, of niet? Mag ik dat zo stellen?

H.B.: Wel, wanneer U daarmee bedoelt dat ik tracht de eigen aard van de empirische werkelijkheid te respecteren. Men gebruikt de term inductie zo op een definitieve wijze. Een empirische wetenschap heeft bij definitie een empirische wereld die tegenover de wetenschapper staat en andersom. De wetenschapper staat tegenover die wereld. Hij maakt beweringen omtrent die wereld. Logisch gezien zou hij beter naar buiten gaan om te onderzoeken of de door hem gemaakte beweringen wel stand houden. Wanneer men aan inductie denkt als zijnde het eigenlijke contact, gezien vanuit het standpunt van de wetenschapper, met die empirische wereld dewelke hij tracht te analyseren, dan ga ik met de term inductie akkoord.

Ik denk hier ook aan een uitspraak van de filosoof Whitehead. Hij maakte een opmerking die me bijbleef omdat ik denk dat ze heel juist is, namelijk: "The theory of induction is the despair of philosophy, yet all philosophers can't live without it". Dat is waar. De filosofen hebben nooit een bevredigend antwoord gegeven betreffende de aard van de inductie. Ze moeten daarmee leren leven, ze zijn er afhankelijk van voor alles wat ze doen. Al wat mij dus interesseert, is de aandacht te vestigen op de noodzaak iemands beweringen na te gaan door een voorzichtig, flexibel en nauwkeurig onderzoek van die empirische wereld.

3.4. Verificatie en falsificatie

Omwille van Blumers aparte visie op sociologische theorievorming komen de begrippen falsificatie - verificatie ook in een ander daglicht te staan. Blumer verwerpt het gebruik van kwantitatieve technieken ter verificatie van bepaalde uitspraken. Hij stelt daartegenover een kwalitatieve aanpak, namelijk het 'laten terugspreken van de werkelijkheid'.

J.V.: Het is een sociologische traditie te piekeren over objectiviteit in wetenschappelijk onderzoek. Wat is uw visie hierop?

H.B.: Objectiviteit is er, volgens mij, wanneer mensen akkoord zijn over een gemeenschappelijke indicatie. We hoeven objectiviteit niet fysicalistisch te interpreteren. Wanneer ik bijvoorbeeld beweer een brief geschreven te hebben, er een postzegel te hebben opgeplakt en hem niet te hebben gepost, wanneer anderen ook akkoord gaan met die indicatie, dan is er objectiviteit. In het benaderen van een deelaspect van

die empirische wereld kunnen mensen indicaties maken omtrent bepaalde dingen en deze bij elkaar controleren. Dat, denk ik, is de essentie van objectiviteit: wanneer mensen in een positie worden gesteld waarin ze indicaties, die anderen maken over iets, kunnen controleren of verifiëren.

J.V.: In uw diverse artikels bent U niet erg duidelijk inzake uw standpunt over verificatie en falsificatie. U gebruikt steeds de term verificatie maar met uw uitspraak "scrupulous search for negative empirical cases" hebben we mijns inziens eerder te maken met falsificatie. Kan U dit even verduidelijken?

H.B.: Stel dat iemand iets beweert omtrent een aspect in de empirische wereld. Veelal wordt dan aan iemand gevraagd dat oordeel te verifiëren enkel en alleen door het verzamelen en vermeerderen van voorbeelden die die indicatie impliceren. Dit is al te dikwijls de methode die wordt gehanteerd.

Ik denk niet dat op die manier de geldigheid van een propositie aangetoond wordt. Men toont die validiteit aan door die empirische wereld te onderzoeken, door na te gaan of men uitzonderingen op de vaststelling kan vinden. Indien men de ganse benadering wijzigt - het is hier dat flexibiliteit optreedt - om negatieve voorbeelden te vinden en wanneer dit niet lukt dan betekent dit mijns inziens dat de bewering waarschijnlijk geldig is.

Daarentegen komt er in de geschiedenis van de sociale wetenschappen en de psychologie een andere aanpak naar boven, vooral met betrekking tot controversiële aspecten. Wanneer men ter verificatie van een uitspraak gewoonweg meer en meer empirische voorbeelden opstapelt om die bewering te bevestigen, dan ontstaan er dikwijls tegengestelde scholen. En wat op mij zo'n indruk maakt, is de enorme bekwaamheid van deze scholen om hun positie te behouden, enkel door oppositie te voeren. Lieve God, zij kunnen om 't even wat voor materiaal verzamelen. En meestal bevestigt dit materiaal hun positie. Persoonlijk vind ik dat men de premissen van hun beweringen, of hun bewering zelf, aan discussie moet blootstellen. Wanneer geen negatieve voorbeelden worden gevonden dan hebben hun beweringen een goede basis. Wat heeft men anders? Men heeft argumentaties tussen verschillende scholen die elk maar materiaal verzamelen om hun posities te bevestigen en negatieve voorbeelden vermijden.

3.5. Causaliteit

Causaliteit is voor Blumer iets waarmee voorzichtig moet worden omgesprongen. Hij meent namelijk dat mensen hun interpretaties kunnen wijzigen omwille van de veralgemeningen die een wetenschapper kenbaar maakt. Op basis daarvan volgt er een logische gedragsverandering die dat causale schema helemaal overhoop gooit.

J.V.: In uw werk over 'Collective Behavior' (Blumer, 1969 b) zoekt U naar voorwaarden, naar oorzaken van collectief gedrag. Interpreteert U oorzaken in een traditionele logisch-positivistische zin nl. er zijn bepaalde noodzakelijke en voldoende voorwaarden nodig om te kunnen spreken over een bepaald gedrag? Zoekt U naar dit soort condities of hebt U een ander standpunt hieromtrent?

H.B.: Het eenvoudige schema van oorzaak en gevolg kan gebruikt worden zolang men vindt dat dit stand houdt, wat uiteraard een zeer pragmatische visie is. Zo men dit causaal opeenvolgingsmodel steeds zou toepassen, belandt men op het terrein van de fysische wetenschappen. Voor een empirische menswetenschap gaat dit echter niet op. Een menselijk wezen kan immers die antecedente factoren definiëren en interpreteren en op basis daarvan anders reageren. Bij het hanteren van een causaal model weet men dat, wanneer die antecedente factoren er zijn, bepaalde gevolgen zullen volgen. Bij het menselijk handelen is dit niet zo vanzelfsprekend. Er kunnen immers wel degelijk causale relaties geconstateerd worden. Maar hun verloop kan gewijzigd of er kan van afgeweken worden zodra mensen zich bewust worden van datgene wat er gebeurt. Vandaar mijn bedenkingen bij dit causaal model.

J.V.: Mag ik aldus concluderen dat men, als socioloog, alleen maar een soort 'voorlopige theorie' kan bereiken? Mag ik het woord theorie wel gebruiken? Ik denk nu concreet aan uw analyse van collectief gedrag. U geeft daarin een duidelijke beschrijving van wat de verschillende vormen van collectief gedrag impliceren. Moet ik al deze kennis als voorlopig beschouwen?

H.B.: Inderdaad. Neem bijvoorbeeld het ontstaan van sociale onrust als collectief gedrag, waarvan ik de specifieke aard probeerde te achterhalen. In mijn artikel hierover heb ik een aantal aanwijzingen vermeld over het moment waarop sociale onrust kan gevormd worden en de wijze waarop het kan ontwikkelen. En men kan zo'n aanwijzingen maken. Men heeft hier dus wat essentieel blijkt te zijn voor een soort causale relatie. Ik schreef bijvoorbeeld dat er alleen sociale onrust optreedt wanneer mensen de

legitimiteit van de bestaande structuren, handelingen in vraag stellen met betrekking tot het sociale leven. Men kan dit zien als een causale stellingname. Maar ik wil daar onmiddellijk aan toevoegen dat het beginnen stellen van die legitimiteitsvraag even goed het gevolg kan zijn van het lezen van mijn artikel omdat mensen zich bewust werden van wat er met hen gebeurde. Deze invraagstelling hoeft dus niet gebaseerd te zijn op wat gespecificeerd werd in die opeenvolging. Want wanneer men bewust is van zichzelf, van datgene waarmee men geconfronteerd wordt, kan men het ook veranderen.

Neem bijvoorbeeld een persoon die benadeeld wordt door de vleierijen van een oplichter zodat hij een groot deel van zijn geld kwijtspeelt. Eens die man zich bewust wordt van het feit dat die ander een oplichter is, dan verandert toch alles, niet? Hij zal zichzelf verdedigen en anders handelen door rekening te houden met die nieuwe informatie. Dat is het punt waar ik toe wil komen. Wanneer een veralgemening gemaakt wordt omtrent mensen kunnen deze, als resultaat van het zich bewust worden van die veralgemening, hun interpretaties van hun situatie wijzigen en consequent daarmee anders reageren. Samengevat wil ik dus zeggen dat er eindeloos veel causale verbanden kunnen gevonden worden. Maar zij zijn voor verandering vatbaar zodra mensen zich bewust worden van wat er gebeurt.

J.V.: Kunt U mij iets meer zeggen over de onderzoeksmethoden die U hanteert in uw empirisch onderzoek?

H.B.: Wel, eerst en vooral lees ik veel omtrent mijn onderzoeksonderwerp. Met dit als achtergrond formuleer ik vragen en tracht hierop antwoorden te formuleren. De meeste mensen gaan toch zo te werk, niet? Zij vinden toevallig ideeën, soms zijn deze origineel, simpel, zodat anderen ze gewoon over het hoofd zagen. Neem nu het publiek opinie-onderzoek, waar elk antwoord eenzelfde gewicht krijgt en op basis daarvan wordt dan een indeling van onze samenleving gemaakt. Dit geeft toch een te belachelijk beeld van onze samenleving, onze maatschappij is toch iets meer gedifferentieerd, niet?

4. Over fenomenologie en positivisme

Tegelijkertijd met de ontwikkeling van het symbolisch interactionisme tot een duidelijk herkenbare trend, drongen ideeën uit de Duitse fenomenologie door in de Amerikaanse sociologie. De invloed van een aantal intellectuelen, afkomstig uit Duitsland en Oostenrijk, die hun toevlucht zochten in de Verenigde Staten, was hier zeker niet vreemd aan. Toch verliep

de receptie van het fenomenologisch denken langzaam en weinig opvallend. Wagner (1976) meent dat slechts vanaf 1965 kan gesproken worden van een echte doorbraak van de 'fenomenologische sociologie'. Deze beweging verzamelde zich intellectueel rond het werk van, de in 1959 overleden, Alfred Schutz, die uitstekend vertrouwd was met de filosofie van E. Husserl. Tijdens de periode 1943-1959, docerend aan de 'New School for Social Research' te New York, bereikte Schutz slechts een klein deel van het sociologisch publiek. Als uitgever van 'American Journal of Sociology' heeft Blumer een bijdrage geleverd om Schutz meer bekendheid te laten genieten door twee artikelen van hem te publiceren, namelijk 'The stranger: an essay in social psychology' (Schutz, 1944) en 'The homemaker' (Schutz, 1945). Verdere contacten zijn er tussen Blumer en Schutz niet geweest, wat Blumer ook in het interview bevestigt. Alhoewel Blumer en Schutz vanuit een verschillende filosofische traditie vertrekken, het pragmatisme versus de fenomenologie, delen beiden eenzelfde kritiek op de gevestigde Amerikaanse sociologie. Men verwijt haar kwantitatieve oriëntatie en haar logisch-positivistische ingesteldheid. In ons gesprek becommentarieerde Blumer een artikel van Husserl (1929) over fenomenologie, verschenen in de 'Encyclopaedia Britannica'. Dit was voor hem het aangrijpingspunt om, vanuit het pragmatisme, zijn bedenkingen te formuleren over de fenomenologische uitgangspunten die, naar zijn mening, onvoldoende aandacht schenken aan het sociale interactieproces van waaruit bewustzijn en betekenisgevingen opgebouwd worden.

J.V.: Op een gegeven moment kwam Schutz werken in New York. Had hij enige invloed, of met andere woorden, was er een relatie tussen uw werk en A. Schutz' interpretatie van E. Husserl?

H.B.: Dat weet ik niet. Nadat hij zich in dit land vestigde, schreef hij mij. Ik geloof dat hij toen enige tijd verbleef ergens in Florida, verbonden aan één of andere school. Hij schreef me een korte brief met de suggestie om met elkaar eens in contact te komen en een discussie te voeren. Dat is nooit gebeurd. Ik heb hem dus nooit ontmoet. Ik weet niet in welke mate hij iets gelezen heeft van Mead of van mezelf. Ik vermoed van wel. Hij zocht natuurlijk zijn eigen weg en nam hierbij afstand van wat ik zou omschrijven als de orthodoxe positie van Husserl. Hij ondernam namelijk een poging om het intersubjectiviteitsprobleem op te nemen, wat Husserl nooit deed. Wat ik wil verduidelijken is dat de gelijkenis tussen het symbolisch interactionisme, zoals ik dit zie, en de fenomenologie, zoals Husserl die vertegenwoordigde, ligt in het feit dat beide perspectieven erkennen dat de mens staat tegenover wat hij aanwijst als een object. Met andere woorden beide perspectieven realiseren zich dat men een scheiding moet erkennen tussen het menselijk wezen en het 'self' enerzijds en zoals

Husserl het verwoordt, wat opkomt in de bewustzijnsstroom van het individu anderzijds. Deze gelijkenis heeft natuurlijk heel wat gevolgen waardoor deze twee visies toch in zekere mate naar elkaar toegroeien. Toch moet hier onmiddellijk aan toegevoegd worden dat, ondanks deze gelijkenis er een fundamenteel verschil is in de wijze waarop ze de relatie invullen tussen de mens en het object dat in zijn bewustzijnsstroom verschijnt. Husserl denkt in de lijn van het gevestigd Europees denken waarin er een scheiding gemaakt wordt tussen geest en materie. Husserl is geneigd om in de relatie individu-object een aparte subjectiviteits sfeer te onderkennen die volgens hem bestudeerd, geanalyseerd en gereduceerd moet worden met behulp van een vrij intensieve, introspectieve benaderingswijze. Vanuit deze positie zag hij het subjectiviteitsfenomeen als op zichzelf staand, als een deel van de natuurlijke aard van het menszijn met enige uitbreiding tot in de lagere rangen van de dierenwereld.

Maar het belangrijkste is dat deze subjectiviteit, deze identificatie van de positie van het individu tegenover wat men in zijn bewustzijnsstroom opneemt, heel verschillend opgevat wordt bij het symbolisch interactionisme en bij Mead. Bij Mead bestaat deze subjectiviteit in de vorm van een sociaal proces dat plaatsvindt doordat een individu aanwijzingen maakt voor zichzelf. Waarmee Husserl en zijn navolgers bezig zijn, is essentieel een sociaal proces. Om dit tot zijn meest simpele en cruciale basis te brengen, kunnen we stellen dat bewustzijn door het symbolisch interactionisme steeds beschouwd wordt in termen van bewustzijn van iets. Er bestaat niet zoiets als bewustzijn op zich.

Van zodra men spreekt over bewustzijn van iets wordt het onmiddellijk duidelijk dat bewustzijn een proces is van aanwijzingen maken. Het bewustzijn van dit licht, van deze dag, van deze stoel, enz. ..., dit zijn allemaal voorbeelden waarin het individu aanwijzingen maakt voor zichzelf van de dingen waarvan het bewust is. Deze omschrijving van bewustzijn verschilt duidelijk van die van Husserl.

J.V.: Zou U Husserl omschrijven als te solipsistisch?

H.B.: In mijn oordeel leidt de positie van de fenomenologie logischerwijze naar solipsisme. Waar is het bewustzijn? Het is binnenin het individu, het is een psychische materie verwickeld in het fysische. Het doel van Husserl was het vrij te maken, het op zichzelf te plaatsen en zo te analyseren als een deel van de psychologische aard van het individu.

In navolging van het traditioneel Europees denken beschouwt Husserl dat psychische als een sfeer op zich, dat bestaat naast de sfeer van het fysische. Alhoewel beide met

elkaar verbonden zijn, zag hij het tot zijn taak om het psychische los te maken, zover mogelijk, en het dan te analyseren, ondermeer met behulp van Brentano's concept van intenties. Op deze wijze bekeek Husserl het bewustzijns-probleem en uiteindelijk ook de gehele wereld, het universum. Door het psychische los te maken en het tussen haakjes te plaatsen, reduceert hij het tot zijn fundamentele karakteristieken die de ware aard uitmaken van onze subjectiviteit. Husserl meende dan ook dat de aard van onze subjectiviteit bestaat uit 'a priori' vormen, vormen die er nu eenmaal zijn wanneer iemand zich bewust is van iets. De fenomenologie had dan als taak deze 'a priori' vormen aan het licht te brengen. Net zoals de natuurwetenschapper ernaar streeft om de a priori vormen van de fysische dingen te verduidelijken om hen zo betekenis te verschaffen. Het is dit perspectief, dit beeld van subjectiviteit, dit beeld van bewustzijn waardoor de fenomenologie zich onderscheidt van het symbolisch interactionisme. Hierin wordt bewustzijn niet gezien als verbonden met het psychische, naast de wereld van het fysische. Mead ziet het bewustzijn als een voortdurend, feitelijk sociaal proces waarin het individu een gesprek aangaat met zichzelf, net zoals het met anderen praat. Het wijst zichzelf op een aantal dingen: ik heb honger, ik heb dorst, ik zie een licht aan de hemel, ik wil dit of dat. Deze aanwijzingen, de dingen waarvan het zich bewust is, zijn opgebouwd uit sociaal handelen waarbij het individu verschillende dingen aan zichzelf aanwijst. Het is deze empirische realiteit die wordt bestudeerd, wat heel verschillend is van wat Husserl nastreeft.

Wanneer men dit proces van aanwijzingen maken, zowel logisch als psychologisch analyseert, dan verschijnt het onvermijdelijk als een vorm van communicatie. Om iets aan te wijzen moet men een persoon hebben die de aanwijzing maakt, men moet iemand hebben aan wie de aanwijzing gemaakt wordt en dan moet men iets hebben dat aangewezen wordt. Deze drie zaken zijn onvermijdbaar en dit verduidelijkt wat bedoeld wordt met 'een individu voert een gesprek met zichzelf'.

Volgens Blumer reduceert het fenomenologisch denkkader de subjectiviteits sfeer, aanwezig in het menselijk handelen, tot een psychologisch gebeuren. Vanuit een pragmatische opstelling, waarin bewustzijn en handelen nauw met elkaar verbonden worden, meent Blumer, samen met Mead, dat interpretatie- en betekenisprocessen een onderdeel vormen van onze sociale interactieprocessen. In die zin verschijnen betekenselementen, die hun neerslag vinden in symbolen, taal en instituties, als empirisch waarneembare fenomenen. Blumer bekijkt het sociale leven als een objectieve realiteit, als iets wat voor de onderzoeker verschijnt en vatbaar is voor observatie en analyse. Toch mag de sociale werkelijkheid niet gereduceerd worden tot wat onderzoekstechnieken als werkelijk omschrijven. Met het symbolisch interactionisme heeft Blumer een sociologiebenadering voor ogen die vermijdt

om de complexiteit van de sociale werkelijkheid te reduceren tot een simpel samenspel van variabelen, waarin het wezenlijk proces van interpretatie op de achtergrond verdwijnt. In ons gesprek herhaalde Blumer deze kritiek op een positivistisch wetenschapsmodel, en erkende tegelijkertijd dat de sociale werkelijkheid een 'weerbarstig' karakter bezit. Sociologisch onderzoek moet nauw contact houden met een sociale realiteit die voortdurend in beweging is, wat zich uit in de steeds wisselende beeldvormingen die mensen over hun sociale leven ontwikkelen.

J.V.: Kunt U zeggen dat uw benadering een positivistische benadering is?

H.B.: Dit vereist natuurlijk een zekere definitie van positivisme. Wel het is positivistisch in de zin dat het erkent dat er een empirisch proces bezig is dat kan bestudeerd worden. Wanneer een individu zegt, bijvoorbeeld, dat het zich bewust is van het feit dat er een bliksemstraal aan de hemel is, dan zegt het, er is een lichtflits. Een ander persoon kan zeggen, nee er is geen lichtflits. Nu, men kan een moment afwachten en zien of er een is. Neem een derde of vierde persoon en zie of er werkelijk een lichtflits is aan de hemel gevolgd door een donderslag. Het is positivistisch in deze betekenis.

J.V.: Is het beter de term empirisch te gebruiken?

H.B.: Ja. Het is niet positivistisch in een filosofische betekenis. Zoals, iets dat inherent fysisch is, kan enkel begrepen worden als iets fysisch. Een actieve aanwijzing omvat wezenlijk een handeling van het lichaam. Zowel wanneer iemand iets met zijn vinger aanwijst of wanneer hij zichzelf de opmerking maakt dat hij gisteren vergat een brief te posten, dan is onmiskenbaar zijn eigen lichaam erbij betrokken. Het verschil is echter dat de zuivere behavioristen dit gehele gebeuren zouden bekijken als een louter fysisch proces van bijvoorbeeld, het samenspel van zintuiglijke en motorische factoren met het centraal zenuwstelsel. Het is dit positivisme dat ik, net als Mead, verwerp. Men neemt iets dat een eigen karakter bezit om het te herleiden tot iets anders, waardoor het verdwijnt.

J.V.: Een menselijk wezen is dus, volgens U, iets heel anders dan de materiële dingen rondom ons. Wanneer U zegt, ik ben een positivist, dan beweert U niet dat we het menselijk wezen moeten bestuderen zoals we een tafel, een stoel of een muur bestuderen.

H.B.: Neem nu het voorbeeld van daarnet. Ik verwijs naar het feit dat ik gisteren een brief schreef die ik had willen posten, wat ik niet deed. Ik praat nu over dit gedrag of deze handeling, en dit op een manier die een identificatie verschaft aan deze handelingen van een brief schrijven, plannen hem op de bus te doen, hem niet te posten. Ik kan aanwijzingen maken voor u zodat u dit kunt begrijpen en zelfs zodanig dat u kunt nagaan of dit al dan niet waar is. U kan in mijn kamer de brief vinden, hem openen, de datum van gisteren erop vinden, een postzegel op de omslag zien die niet is afgestempeld.

Wat ik wil benadrukken, is dat ik u een reeks aanwijzingen maak over iets wat gebeurde en wat u kan nagaan. Deze dingen die ik aanwijs, bestaan dus niet enkel als een fysisch proces, wat zou verwijzen naar de werking van ons centraal zenuwstelsel en naar het feit dat elke uitspraak hierover slechts betekenis zou hebben wanneer men het kan stellen in termen van de betrokken fysiologische processen. Deze stelling is belachelijk. Deze aanwijzingen hebben betrekking op precieze, empirische gebeurtenissen waarnaar verwezen kan worden en die kunnen nagekeken worden, zonder dat we in een extreem positivistische positie moeten vervallen die zegt dat het enige werkelijke datgene is met een abstract, fysisch karakter.

J.V.: In relatie tot deze wetenschappelijke benadering stelt het logisch positivisme dat wetenschap zich moet ontwikkelen in een richting waarbij we op een bepaald moment alles kunnen verklaren. Dit is teruggaan naar de meest fundamentele wetenschap, of met andere woorden de eenheidswetenschap. Wat is uw standpunt hiertegenover?

H.B.: Men verklaart dingen in de mate dat men het kan. Dit is mijn antwoord hierop. Is men bekwaam om een analytisch schema te ontwikkelen dat kan geverifieerd worden, waardoor we alles, het gehele universum, in één enkel systeem zouden kunnen onderbrengen? Is men bekwaam om elke geobserveerde gebeurtenis in dat universum te verbinden met dit analytisch schema, om elk empirisch feit te verbinden met wat vooraf ging en wat nog zal volgen? Kan men dit, wel uitstekend! Dat is een empirische taak die moet nagestreefd worden. De validiteit van een dergelijk schema, waarbij alles met alles verbonden is in één groot systeem waarvan de oorsprong oneindig teruggaat en in de toekomst oneindig doorgaat, moet onderzocht worden. Dit is iets dat kan bekeken worden of het mogelijk is. Ikzelf twijfel er niet aan dat men hierin niet ver zal geraken.

J.V.: Wanneer men uw werk leest dan zou men kunnen zeggen dat om de samenleving te analyseren U stelt dat we moeten teruggaan naar het individu. Betekent dit niet dat het

individu de enige en meest belangrijke realiteit is. Een aantal commentatoren noemen uw werk dan ook reductionistisch, door een verklaring van de samenleving te reduceren tot een analyse van individuen? Is dit een juiste benadering, of niet?

H.B.: Neem nu ons gesprek dat we op dit moment met elkaar voeren. Zonder moeite kunnen we identificeren dat we beiden betrokken zijn in een conversatie. Ik kan erop wijzen dat wanneer ik praat, u luistert en dat als u iets zegt, ik luister. Ik kan iets van de inhoud van ons gesprek aanwijzen en aanduiden dat dit gesprek een gemeenschappelijk karakter heeft. Ik kan namelijk vragen wat u tracht te zeggen. Een waarneming van wat er hier gebeurt, vlak voor onze neus, in de vorm van een gesprek, zou geen enkele zin hebben wanneer we zouden trachten om dit gesprek te reduceren tot wat er gebeurt aan mijn kant, of tot wat er gebeurt aan uw kant. Dit heeft geen enkele zin. Ons gesprek bestaat erin dat ik me richt tot wat u zegt, u luistert naar wat ik zeg, u geeft opmerkingen en stelt vragen en ik tracht ze te beantwoorden.

5. Besluit

Hoewel Alvin W. Gouldner niet spreekt over Herbert Blumer (en het symbolisch interactionisme) in *'The Coming Crisis of Western Sociology'* (1970) als één van de theoretici, die het opnemen tegen het overwicht van het functionalisme in de naoorlogse U.S.A., durven wij Blumer toch een 'kritisch' socioloog noemen. Kritisch omdat hij zich wel degelijk verzette tegen deze dominantie die kwam van Harvard en Columbia. Dit betekent weliswaar niet dat hij terugvalt op het marxisme of op een 'radicaal sociologisch' standpunt. Blumer doet ook geen beroep op de fenomenologie en verwijst niet naar logisch empirisme of kritisch rationalisme. Zijn kritisch standpunt haalt hij uit deze eigen Amerikaanse filosofie van het pragmatisme, vooral zoals het verwoord werd door G.H. Mead. Wij noemen hem echter ook 'behoudend', omdat zijn sociologie geen kritiek van de maatschappij inhoudt. Zijn hoofddoel is een adequaat beeld te krijgen van deze maatschappij, niet haar te veranderen.

Zijn kritiek op het overheersend sociologiemodel heeft navolging gekend, ook al werd H. Blumer meermaals bekritiseerd, ook door zijn leerlingen. Op die wijze heeft hij fundamenteel bijgedragen tot de institutionalisering van een sociologisch pluralisme. Het symbolisch interactionisme heeft nu een plaats, wellicht een bescheiden plaats, naast de andere sociologische benaderingen. Dit drukt zich uit in handboeken over symbolisch-Interactionistische methodologie, onderzoekingen, colleges en tijdschriften en zelfs een wetenschappelijke organisatie. Het is zeker niet geoorloofd om al deze verworvenheden als het werk van Blumer te beschouwen. Nochtans valt zijn invloed niet te ontkennen.

Wat is de essentie van zijn kritiek? De hoofdzorg van Blumer is de empirische werkelijkheid te laten spreken. Een onderzoeker mag zich dus niet laten inperken door een hem opgelegde probleemformulering, een voorgeschreven theorie die alles kan verklaren, voorafbepaalde begrippen die geen voeling houden met de werkelijkheid en een vooraf opgelegd onderzoeksprocédé. In een deterministisch causaliteitsbegrip voor de verklaring van de maatschappelijke werkelijkheid gelooft hij niet en evenmin in de mogelijkheid een holistische theorie te formuleren. Blumer zet echter aan eerst te zoeken of de genoemde problemen wel de echte problemen zijn en zich dan af te vragen hoe deze best onderzocht worden. Sociaal gedrag is voor hem het uitgangspunt voor onderzoek en niet de hierover vroeger geformuleerde theorieën of de heersende regels van positivistisch sociologisch onderzoek. Deze kritiek vloeit in feite voort uit zijn opvatting over de eigenheid van de sociale werkelijkheid, namelijk een werkelijkheid die voortdurend in verandering is en geherdefinieerd wordt. Sociaal proces en zingeving staan centraal in zijn sociologie.

VOETNOTEN

- (*) De auteurs maakten dankbaar gebruik van de opmerkingen van Mevrouw C. Deneffe en onbekende referees.
- (1) Gregory P. Stone en H.A. Farberman hebben de SSSI in juni 1974 gesticht en hebben H. Blumer in het Interim Steering Committee gevraagd. Blumer heeft nochtans nooit enige taak in de SSSI opgenomen.
- (2) Dit interview heeft kunnen gebeuren dankzij de hulp van de American Council of Learned Societies (New York) en het N.F.W.O. (Brussel). Het is een deel van een groter project waarin de ontwikkeling van het symbolisch interactionisme sedert 1945 centraal staat. Bij de realisatie van deze studie is J. Verhoeven veel dank verschuldigd aan Tamotsu Shibutani (University of California at Santa Barbara) die bij de ontwikkeling van het Symbolisch Interactionisme was betrokken.
- (3) Deze lijst werd opgesteld met de hulp van T. Shibutani. De meeste van deze auteurs brachten hun doctoraat voor tussen 1940 en 1954, sommigen kwamen later (G. Stone, F. Davis, C.D. Bolton), maar allen hebben contact gehad met Blumer. De doctoraten bevinden zich in het Department of Sociology of in de bibliotheek van de University of Chicago. De doctoraten die werden onderzocht zijn van: H.S. Becker, C.D. Bolton, M. Dalton, F. Davis, E.L. Freidson, E. Goffman, E. Gross, J.R. Gusfield, R.W. Habenstein, B.N. Meltzer, T. Shibutani, D.N. Solomon, G.P. Stone, A.L. Strauss, S.M. Strong, R.H. Turner, S.K. Weinberg.

BIBLIOGRAFIE

Het werk van H. Blumer

Voor de bibliografie van H. Blumer tot 1969 wordt verwezen naar T. Shibutani (1970). In dit overzicht worden de latere werken opgenomen.

BLUMER, H.

- 1928 *Method in Social Psychology*, Unpublished Ph. D. dissertation, University of Chicago.
- 1969 a *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs.
- 1969 b Collective Behavior, in: A. McCUNG LEE (ed.), *Principles of Sociology*, Barnes and Noble Books, New York, 65-121.
- 1969 c Fashion. From Class Differentiation to Collective Selection, in: *The Sociological Quarterly*, 10, 3, 275-291.
- 1970 a Comment on Bucherwald and Vandoren's 'Social Psychology as Explanation', in: *The Sociological Quarterly*, 11, 4, 541-543.
- 1970 b Book review of M. Janowitz' 'W. Thomas on social organisation and social personality', in: *American Sociological Review*, 35, 3, 550-551.
- 1971 Social Problems as Collective Behavior, in: *Social Problems*, 18, 3, 298-306.
- 1972 Book review of E. Goffman's 'Relations in Public. Microstudies of public order', in: *Society*, 9, 6, 50-53.

- 1973 A Note on Symbolic Interactionism, in: *American Sociological Review*, 38, 6, 797-798.
- 1975 a Comment on J.H. Turner's 'Parsons as a Symbolic Interactionist', in: *Sociological Inquiry*, 45, 1, 59-62 en 68.
- 1975 b Book review of R. König's 'A-la-mode, Social psychology of fashion', in: *Society*, 13, 1, 80.
- 1977 Comment on J.D. Lewis' 'The Classic American Pragmatists as Forerunners to Symbolic Interactionism', in: *The Sociological Quarterly*, 18, 2, 285-289.
- 1978 Social Unrest and Collective Protest, in: N.K. DENZIN (ed.), *Studies in Symbolic Interaction. An Annual Compilation of Research. Vol. 1*, Jai Press Inc., Greenwich, Connecticut, 1-54.
- 1979 Comments on G.H. Mead and the Chicago Tradition of Sociology, in: *Symbolic Interaction*, 2, 2, 21-22.
- 1980 Mead and Blumer: the Convergent Methodological Perspectives of Social Behaviorism and Symbolic Interactionism, in: *American Sociological Review*, 45, 3, 409-419.
- 1981 a George Herbert Mead, in: B. RHEA (ed.), *The Future of the Sociological Classics*, Allen & Unwin, London, 136-169.
- 1981 b Book review of D.L. Miller's 'G. Mead. Self, Language and the World', in: *American Journal of Sociology*, 86, 4, 302-304.
- 1983 Going Astray With a Logical Scheme, in: *Symbolic Interaction*, 1, 6, 123-137.

Ph.D.-thesissen van oud-studenten van H. Blumer

BECKER, H.S.

- 1951 *Role and Career Problems of the Chicago Public School Teacher*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, August 1951, 322 blz.

BOLTON, C.D.

- 1959 *The Development Process in Love Relations*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, August 1959.

DALTON, M.

- 1949 *A Study of Informal Organization among the Managers of an Industrial Plant*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, September 1949, 305 blz.

DAVIS, F.

- 1958 *Polio in the Family. A Study in Crisis and Family Process*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, June 1958, 267 blz.

FREIDSON, E.L.

- 1952 *An audience and its taste: a study of 79 children*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, August 1952, 236 blz.

GOFFMAN, E.

- 1953 *Communication Conduct in an Island Community*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, 368 blz.

- GROSS, E.**
1949 *Informal Relations and the Social Organisation of Work in an Industrial Office*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1949, 293 blz.
- GUSFIELD, J.R.**
1954 *Organizational Change: a Study of the Woman's Christian Temperance Union*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1954, 399 blz.
- HABENSTEIN, R.W.**
1954 *The American Funeral Director: a Study in the Sociology of Work*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1954, 408 blz.
- MELTZER, B.N.**
1948 *Preprofessional Career and Early Publication as Factors in the Differential Productivity of Social Scientists*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, June 1948, 134 blz.
- SHIBUTANI, T.**
1948 *The Circulation of Rumors as a Form of Collective Behavior*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1948, 364 blz.
- SOLOMON, D.N.**
1952 *Career Contingencies of Chicago Physicians*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1952, 164 blz.
- STONE, G.P.**
1959 *Clothing and Social Relations: a Study of Appearance in the Context of Community Life*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1959, 706 blz.
- STRAUSS, A.L.**
1942 *A Critical Analysis of the Concept of Attitude*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, December 1942, 129 blz.
- STRONG, S.M.**
1940 *Social Types in the Negro Community of Chicago. An Example of the Social Type Method*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, August 1940, 438 blz.
- TURNER, R.H.**
1948 *Some Factors in the Differential Position of Whites and Negroes in the Labor Force of the United States in 1940*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, September 1948, 318 blz.
- WEINBERG, S.K.**
1942 *Incest Behavior and Family Organisation*, Unpublished Ph.D.-dissertation, University of Chicago, March 1942, 448 blz.

Andere literatuur

- BULMER, M.**
1984 *The Chicago School of Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- DAVIS, F.**
1979 Remarks on the Occasion in Honor of Professor Herbert Blumer Upon his Retirement from the Department of Sociology, University of California, May 21, 1979, in: *SSSI-Notes: On-Goings of the Society for the Study of Symbolic Interaction*, 5, 2, 6-7.

- GOULDNER, A.W.**
1970 *The Coming Crisis of Western Sociology*, Heinemann, London.
- HUSSERL, E.**
1929 Phenomenology, in: *Encyclopaedia Britannica*, 14th ed., vol. 17, 699-672.
- JOHNSON, G.D. and PICOU, J.S.**
1985 The Foundations of Symbolic Interactionism Reconsidered, in: HELLE, H.J. and EISENSTADT, S.N. (eds.), *Micro-Sociological Theory, Perspectives on Sociological Theory*, vol. 2, Sage Publications Inc., London/Beverly Hills/New Delhi, 54-70.
- LEWIS, J.D.**
1976 The Classic American Pragmatists as Forerunners to Symbolic Interactionism, in: *The Sociological Quarterly*, 17, 3, 347-359.
- LEWIS, J.D. and SMITH, R.L.**
1980 *American Sociology and Pragmatism*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- McPHAIL, C. and REXROAT, C.**
1979 Mead vs. Blumer: the Divergent Methodological Perspectives of Social Behaviorism and Symbolic Interactionism, in: *American Sociological Review*, 44, 3, 449-467.
- McPHAIL, C. and REXROAT, C.**
1980 Ex Cathedra Blumer or ex Libris Mead? In: *American Sociological Review*, 45, 3, 420-430.
- MULLINS, N.C. and MULLINS, C.J.**
1973 *Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology*, Harper and Row Publishers, New York.
- RUCKER, D.**
1969 *The Chicago Pragmatists*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- SCHUTZ, A.**
1944 The Stranger: an Essay in Social Psychology, in: *The American Journal of Sociology*, 49, 6, 499-507.
- SCHUTZ, A.**
1945 The Homecomer, *The American Journal of Sociology*, 50, 4, 363-376.
- SHIBUTANI, T.**
1970 *Human Nature and Collective Behavior. Papers in Honor of Herbert Blumer*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs.
- WAGNER, H.**
1976 The Influence of German Phenomenology in American Sociology, *The Annals of Phenomenological Sociology*, 1, 1, 1-29.

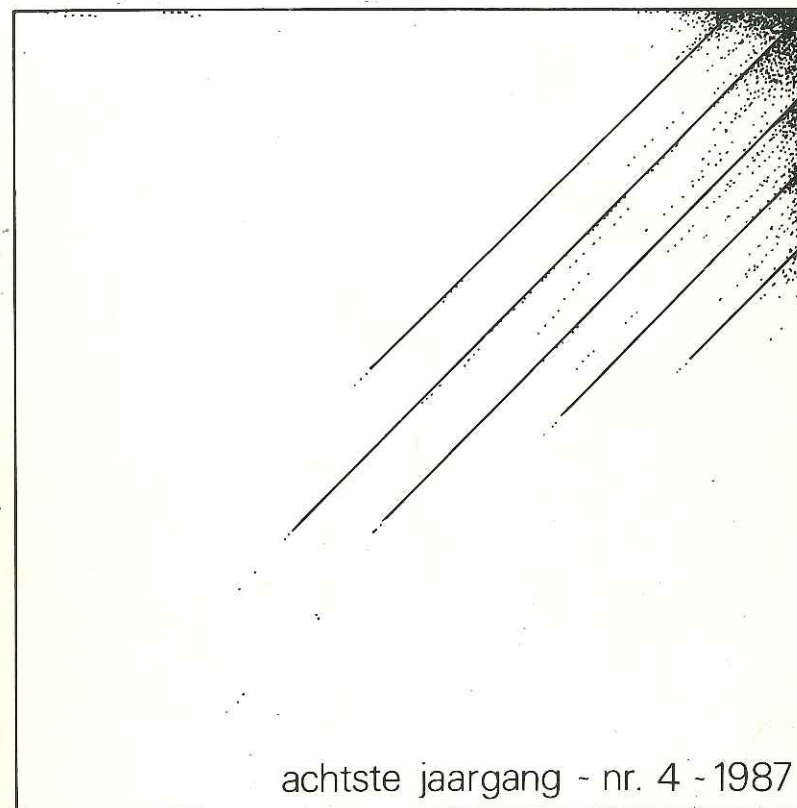

inhoud
4.1987

J. Vranken TEN GELEIDE	1
J. Verhoeven, M. Ruebens, M. Van Eyken IN GESPREK MET EEN 'BEHOUDEND, KRITISCH' SOCIO- LOOG HERBERT BLUMER	3
M. Elchardus, I. Glorieux, M. Scheys DE MEEGEDRAGEN TIJD. Een bibliografisch essay over de temporele aspecten van culturele identiteit en migratie	31
M. Elchardus, I. Glorieux DE TIJD ALS ZINGEVER	53
RUBRIEK LOPEND ONDERZOEK	88
RUBRIEK BOEKBESPREKING	99
1. Inleiding (K. Deschouwer)	99
2. Besprekingsartikels	
L., Vandekerckhove, <i>Van straffen gesproken. De bestraffing van zelfdoding in Europa</i> (G. van Roermund)	100
<i>Met G. van Roermund van straffen gesproken</i> (L. Vande- kerckhove)	106
3. Boekbesprekingen	109
F. Den Boer en T. Hak, <i>Besluitvorming in de acute psychia- trie. Een tekstanalyse van wachtrappen</i> (E. Van Nieuwenhuyzen)	109
W. De Nijs, <i>Alain Touraine. Het sociologisch geweten van de geprogrammeerde samenleving</i> (R. Laermans)	109
P. Kapteyn, <i>In de speeltuin Nederland</i> (M. Ruebens)	112
A. Van Bosbeke en J. Willems, <i>Kirschen en Co. Het blauwe netwerk</i> (K. Deschouwer)	112
A.J.P.M. van der Avort, <i>De gulzige vrijblijvendheid van expliciete relaties</i> (K. Beyens)	113
T. Van der Kamp en H. Krijnen, <i>Dagelijks leven in Neder- land. Verschuivingen in het sociale leven na de Tweede Wereldoorlog</i> (R. Laermans)	115
<i>Recht der Werkelijkheid</i> , nrs. 1-2, 1986 (E. Langerwerf)	116
J. Vander Velpen, <i>De CCC. De staat en het terrorisme</i> (D. Wijgaerts)	116
P. Starr, <i>The Social Transformation of American Medicine</i> (H. Meulemans)	118
H. Westhoff, <i>Natuurlijk geboortenregelen</i> (K. Deschouwer)	120
V. De Donder, <i>Kom eens naar mijn kamer. Een halve eeuw collegeleven in Vlaanderen</i> ; C., Goossens, <i>Bij ons in 't dorp. Landelijk leven in Vlaanderen een halve eeuw geleden</i> (J. Vranken)	121
4. Ter bespreking ontvangen	122
De auteurs	123
Abstracts - Résumés	125

Met de steun van het
Ministerie van de Vlaamse
Gemeenschap en van
de Universitaire Stichting
van België

tijschrift voor sociologie

achtste jaargang - nr. 4 - 1987